

DOI 10.34132/mspc2026.03.13.20

Вікторія Андріяш

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В тезах розглянуто сутність та особливості державного регулювання у сфері охорони здоров'я в умовах трансформації ринкових відносин. Визначено основні підходи до трактування поняття державного регулювання, охарактеризовано його інституційну та правову складові. Обґрунтовано мету, завдання та ключові функції державного регулювання, зокрема інформаційну, ресурсну, інноваційну та контрольну. Особливу увагу приділено ролі децентралізації, необхідності поєднання державних і ринкових механізмів, а також орієнтації сучасної політики на управління за результатами. Зроблено висновок про важливість ефективного державного впливу для забезпечення якості медичних послуг і покращення стану здоров'я населення.

Ключові слова: державне регулювання, охорона здоров'я, медичні послуги, державна політика, децентралізація, фінансування охорони здоров'я, якість медичної допомоги, інновації, управління за результатами.

Зважаючи на посилення особливостей розвитку ринкових взаємовідносин відбувається глибока й багатовимірна трансформація системи державного регулювання сфери охорони здоров'я. На сьогодні вказана сфера здебільшого розглядається не лише в якості важливої складової національної економіки, але й одного із ключових елементів забезпечення соціальної стабільності й національної безпеки сучасної держави. Варто вказати, що за умов ринкових взаємовідносин провідну роль відіграють механізми саморегулювання економічних процесів, в першу чергу взаємодії попиту й пропозиції. Саме вони визначають формування цін на відповідні медичні послуги, їх доступність, обсяги надання, поведінкові моделі всіх учасників ринку, починаючи від постачальників медичних послуг й до безпосередньо пацієнтів. Водночас сфера охорони здоров'я має цілу низку специфічних особливостей, які суттєво відрізняють її від інших сфер економіки. В першу чергу мова йде про високий рівень соціальної значущості медичних послуг, значну інформаційну асиметрію між медичними працівниками й пацієнтами, обмежену здатність споживачів медичних послуг повною мірою здійснювати раціональний вибір, а також про невідкладний й часто непередбачуваний характер медичної допомоги. Як наслідок вказані фактори обумовлюють наявність суттєвих негативних тенденцій на ринку, за яких механізми вільного ринку просто не спроможні забезпечувати необхідний оптимальний розподіл ресурсів. Саме тому наявні класичні ринкові інструменти у сфері охорони здоров'я працюють певною мірою обмежено й потребують постійного доповнення з боку держави. Також роль державного регулювання за таких обставин об'єктивно посилюється й полягає у гарантуванні соціальної справедливості, рівного доступу населення до медичних послуг, а також у забезпеченні їх належної якості й безпеки [2].

У вказаному контексті особливої уваги набуває проблема щодо пошуку ефективного балансу між відповідними ринковими механізмами й державним втручанням в процеси функціонування сфери охорони здоров'я. Саме встановлення й дотримання вказаного балансу для будь-якої моделі сфери охорони здоров'я є передумовою оптимального поєднання економічної ефективності й соціальної орієнтації (табл. 1).

Таблиця 1.

Ринкові механізми та державне регулювання

Характеристика	Ринкові механізми (Саморегуляція)	Державне регулювання (Корекція вад)
Рушійна сила	Взаємодія попиту та пропозиції, конкуренція.	Нормативно-правові акти, стандарти, стратегії.
Об'єкт впливу	Ціни на послуги, обсяги послуг, поведінка суб'єктів.	Якість, доступність, соціальна справедливість.
Ринкові вади	Інформаційна асиметрія, обмежена раціональність вибору.	Ліквідація інформаційного вакууму, захист прав пацієнта.
Мета	Економічна ефективність та прибуток.	Громадське здоров'я, мінімізація соціальної нерівності.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 3; 4]

Трансформаційні процеси в сфері охорони здоров'я вирізняються складною, багаторівневою структурою та охоплюють усі рівні управління – від державного до регіонального і місцевого. Одним із ключових напрямів

реформування виступає децентралізація, яка передбачає передачу значної частини повноважень і відповідальності органам місцевого самоврядування. Такий підхід сприяє підвищенню адаптивності управлінських рішень, дає змогу оперативніше реагувати на актуальні потреби населення, враховувати специфіку соціально-економічного розвитку окремих територій і ефективніше розподіляти наявні ресурси. Зокрема, на місцевий рівень поступово передаються функції управління закладами охорони здоров'я, здійснення контролю за якістю надання медичних послуг, стратегічного планування розвитку мережі медичних установ, а також розподілу бюджетних і позабюджетних фінансових ресурсів. Це створює передумови для більш раціонального використання коштів і підвищення доступності медичної допомоги для населення. Водночас процес децентралізації потребує виваженого підходу, оскільки надмірна передача повноважень на місця може спричинити дисбаланс у розвитку регіонів, поглиблення територіальних нерівностей і відмінностей у якості надання послуг. У зв'язку з цим важливим залишається збереження певного рівня централізованого управління, яке забезпечує дотримання єдиних стандартів, нормативів і соціальних гарантій, а також здійснює координацію та контроль за функціонуванням системи в цілому [2].

Державне регулювання у сфері охорони здоров'я реалізується через систему нормативно-правових, організаційних та економічних інструментів, зокрема:

- нормативно-правові інструменти спрямовані на встановлення відповідних загальноприйнятих правил, стандартів й правових засад функціонування сфери охорони здоров'я. Першоосновою вказаних інструментів є Конституція України (ст. 49), закони («основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про систему громадського здоров'я» тощо) й відповідні галузеві стандарти;
- організаційні інструменти здійснюють забезпечення управління й контроль в сфері охорони здоров'я, включно з питаннями ліцензування медичної практики, акредитацію закладів охорони здоров'я, сертифікацію медичних працівників, кадровий менеджмент тощо;
- економічні інструменти, які спрямовані на належне фінансове забезпечення сфери охорони здоров'я, зокрема за допомогою державного фінансування, формування бюджетів, реалізацію програм медичних гарантій, систему тарифів на медичні послуги тощо.

Вказаний комплекс інструментів дозволяє державі суттєво впливати на рівень доступності якості й ефективності медичної допомоги. Крім того вказаний комплекс передбачає формування й реалізацію обов'язкових стандартів надання медичної допомоги, ліцензування та акредитацію медичних закладів, регулювання цін на окремі види послуг і лікарських засобів, а також створення механізмів контролю якості та безпеки медичної діяльності [1]. Крім того, держава формує стратегічні напрями розвитку сфери охорони здоров'я, розробляє та впроваджує цільові програми, забезпечує фінансування суспільно важливих медичних послуг і здійснює нагляд за дотриманням законодавства.

Можемо вважати, що державне регулювання сфери охорони здоров'я – є діяльністю держави в особі її відповідних органів, що спрямована на стабілізацію й розвиток сфери охорони здоров'я, забезпечення публічних інтересів, захист прав громадян на медичну допомогу й контроль за рівнем якості послуг за допомогою використання адміністративних, правових та економічних механізмів. Варто вказати, що окремі дослідники пропонують більш розгорнуте та комплексне розуміння державного регулювання у сфері охорони здоров'я. На їх думку, воно охоплює встановлення чітких правил і процедур здійснення медичної діяльності, зокрема щодо надання медичної допомоги, а також визначення відповідальності за їх недотримання [6]. Крім того, таке регулювання передбачає системний вплив держави та її інституцій на функціонування органів управління і закладів охорони здоров'я. Важливо, що державне регулювання має ґрунтуватися на законодавчо визначеній стратегії суспільного розвитку, реалізовуватися через відповідні державні медичні програми, базуватися на впровадженні єдиних медичних стандартів і забезпечуватися дієвими механізмами їх обов'язкового виконання. Не менш суттєвими складовими є ефективний державний контроль, а також застосування адміністративно-правових заходів примусу у випадках порушення встановлених норм.

На думку інших дослідників, ключовим завданням держави є забезпечення соціальної спрямованості економічних трансформацій у сфері охорони здоров'я [6]. Ідеться про те, що будь-які ринкові чи структурні зміни повинні насамперед відповідати інтересам населення та сприяти підвищенню рівня соціального захисту. На їх думку, механізм державного регулювання має бути не лише економічно обґрунтованим, а й містити комплекс соціально орієнтованих методів та інструментів. До таких належать державні соціальні програми і гарантії, система соціального страхування, а також інформаційна підтримка населення через проведення освітніх заходів, семінарів і консультацій. Важливою складовою є також активне залучення громадян до процесів управління галуззю, формування партнерських відносин між виробниками та споживачами медичних послуг, що передбачає взаємну відповідальність сторін. Окрім цього, значну роль відіграють заходи, спрямовані на соціальну адаптацію та реабілітацію населення, а також загальний соціальний розвиток. У сукупності такі підходи забезпечують більш збалансоване функціонування системи охорони здоров'я, поєднуючи економічну ефективність із соціальною справедливістю.

Варто підтримати позицію окремих дослідників, які розглядають концепцію державного регулювання сфери охорони здоров'я в Україні як таку, що чітко окреслює її мету та ключові завдання [6]. Особливістю цього підходу є визначення пріоритетних напрямів регулювання із опорою на кластерний підхід. Йдеться про застосування комплексу інструментів державного впливу, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування національного кластера

охорони здоров'я через активізацію взаємодії між його учасниками – суб'єктами господарювання, які діють на взаємопов'язаних ринках медичної сфери. Саме така взаємодія розглядається як основа для досягнення очікуваних результатів державної політики у галузі. Варто вказати, що забезпечення національної безпеки у сфері охорони здоров'я вимагає подальшого вдосконалення інструментарію державного регулювання з урахуванням необхідності підтримки ефективного функціонування зазначеного кластера. Це, своєю чергою, створює передумови для повнішої реалізації потенціалу галузі та забезпечення сталого розвитку соціально-економічних відносин на всіх взаємопов'язаних ринках охорони здоров'я [6].

Як наголошують окремі дослідники, одним із провідних напрямів державної політики у сфері охорони здоров'я має стати вдосконалення існуючої системи фінансового забезпечення галузі поряд із пошуком і залученням нових джерел фінансування. Зокрема, йдеться про розвиток добровільного медичного страхування та діяльності лікарняних кас. Розширення фінансової бази сприятиме зміцненню всієї системи медичного страхування та підвищенню її ефективності [6].

Разом із тим, за висновками більшості науковців, сучасний інструментарій державного регулювання сфери охорони здоров'я в Україні має фрагментарний характер [6]. Це свідчить про відсутність цілісного підходу до регулювання всіх взаємопов'язаних ринків галузі, що ускладнює формування повноцінних ринкових відносин і знижує результативність реформ у системі охорони здоров'я. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в його комплексному вдосконаленні.

На нашу думку, в широкому розумінні державне регулювання охорони здоров'я можна визначити як цілісну систему заходів, спрямованих на формування сприятливого середовища для функціонування галузі, забезпечення її стабільності та розвитку з урахуванням ринкових принципів. Його структура включає інституційну складову – систему органів державної влади, місцевого самоврядування та інших учасників, що реалізують політику у сфері охорони здоров'я, – та правову складову, представлену сукупністю законів, підзаконних актів і стандартів, які регламентують діяльність галузі. Важливим елементом також є фінансово-економічний механізм, що визначає джерела, форми та інструменти фінансування медичних послуг [5].

Головною метою державного регулювання є забезпечення високого рівня громадського здоров'я, підвищення якості та доступності медичної допомоги, а також зниження соціальної нерівності у сфері охорони здоров'я. Для досягнення цієї мети держава вирішує широкий спектр завдань, серед яких:

- формування сприятливих умов для діяльності медичних закладів усіх форм власності;
- забезпечення ефективного контролю якості медичних послуг і безпеки пацієнтів;
- удосконалення нормативно-правової бази;
- реалізація демографічної та соціальної політики;
- гарантування рівного доступу до медичної допомоги незалежно від місця проживання чи рівня доходів;
- підтримання санітарно-епідеміологічного благополуччя;
- розвиток багатоканальної системи фінансування (зокрема поєднання бюджетних коштів, страхових внесків і приватних інвестицій);
- популяризація здорового способу життя та профілактики захворювань;
- стимулювання розвитку медичної та фармацевтичної промисловості;
- підтримка наукових досліджень, інновацій і цифровізації галузі;
- забезпечення підготовки та безперервного професійного розвитку медичних кадрів [3; 4].

Функціонально державне регулювання охоплює низку взаємопов'язаних напрямів. Інформаційна функція полягає у зборі, обробці, аналізі та поширенні достовірної інформації про стан здоров'я населення і функціонування системи охорони здоров'я. Ресурсна функція передбачає ефективне управління фінансовими, кадровими, матеріально-технічними та інфраструктурними ресурсами. Інноваційна функція спрямована на стимулювання впровадження новітніх медичних технологій, розвитку телемедицини, цифрових рішень та сучасних методів лікування. Контрольна функція забезпечує моніторинг якості медичних послуг, оцінку ефективності управлінських рішень і дотримання встановлених стандартів. Додатково можна виокремити координаційну функцію, що забезпечує узгодженість дій між різними суб'єктами системи, та соціальну функцію, спрямовану на захист прав пацієнтів [4; 5].

Сучасна державна політика у сфері охорони здоров'я формується в умовах постійних змін і викликів, зокрема адміністративних реформ, бюджетних обмежень і глобальних криз. Вона дедалі більше орієнтується на принципи результативності та ефективності, передбачаючи перехід від моделі фінансування витрат до моделі фінансування результатів, де ключовими є показники якості, доступності та ефективності медичних послуг. Особливої актуальності це набуває в умовах пандемій, воєнних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій, які створюють додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та вимагають швидкого прийняття управлінських рішень [1; 3].

Таким чином, державне регулювання у сфері охорони здоров'я є складною, багатокomпонентною системою, що поєднує інституційні, правові, економічні та організаційні інструменти впливу. Воно має забезпечувати ефективну взаємодію держави і ринку, сприяти раціональному використанню ресурсів, стимулювати інноваційний розвиток галузі та підвищувати якість медичних послуг. У кінцевому підсумку саме ефективність державного регулювання

визначає рівень здоров'я населення, соціальну стабільність і довгостроковий соціально-економічний розвиток держави.

References

1. Borshch, V.I. (2020). *Suchasna paradyhma derzhavnoho rehulivannia systemy upravlinnia u sferi okhorony zdorovia* [Modern paradigm of state regulation of the health care management system]. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». Retrieved from: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13855/Borshch.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-022-3-4> [in Ukrainian].
2. Malikina, O., Poliakova, O., & Andriiash, V. (2019). Mizhnarodnyi dosvid finansuvannia reform u sferi okhorony zdorovia [International experience in financing reforms in the health care sector]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 5, (pp. 474-492). Retrieved from: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/140/105>. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.01> [in Ukrainian].
3. Nadiuk, Z.O. (2009). Mekhanizmy derzhavnoho rehulivannia rynku medychnykh posluh v Ukraini [Mechanisms of state regulation of the medical services market in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
4. Rydzal, Yu.M. (2020). Derzhavne rehulivannia innovatsiinoho rozvytku sfery okhorony zdorovia Ukrainy [State regulation of innovative development of the health care sector of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Chernihiv. Retrieved from: <https://ir.stu.cn.ua/items/935fa87b-50d2-4ffa-8a1c-8cd6b39776dc/request-a-copy?bitstream=6210b6c4-374d-4afc-a818-0acd44fc726d> [in Ukrainian].
5. Yemelyanov, V., & Shabilyanova, I. (2025). Theoretical bases of state regulation in the sphere of healthcare. Proceedings from MACMHS '25: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasni aspekty kryzovoho menedzhmentu ta rozvytku systemy okhorony zdorovia» – The All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Modern aspects of crisis management and healthcare system development». (pp. 144-147). Poltava: PDMU. Retrieved from: <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/27425> [in English].
6. Ryabets, D.M. (2018). Derzhavne rehulivannia sfery okhorony zdorovia: pryntsyipy, mekhanizm ta instrumenty [State regulation of health care: principles, mechanism and tools]. *Ekonomichni horyzonty – Economies' Horizons*, 4(7). Retrieved from: <https://eh.udpu.edu.ua/article/view/212757/212805>. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.212757](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.212757) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2026.03.13.20

Viktoriia Andriiash

FEATURES OF STATE REGULATION IN THE SPHERE OF HEALTH CARE

The theses consider the essence and features of state regulation in the field of healthcare in the context of the transformation of market relations. The main approaches to interpreting the concept of state regulation are determined, its institutional and legal components are characterized. The goal, objectives and key functions of state regulation are substantiated, in particular information, resource, innovation and control. Special attention is paid to the role of decentralization, the need to combine state and market mechanisms, as well as the orientation of modern policy towards results-based management. The conclusion is made about the importance of effective state influence in ensuring the quality of medical services and improving the health of the population.

Keywords: state regulation, healthcare, medical services, state policy, decentralization, healthcare financing, quality of medical care, innovation, results-based management.

Відомості про автора / Information about the author

Вікторія Андріяш, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Юридичного факультету, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: andriyash_v2017@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5294-7456>.

Viktoriia Andriiash, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Management and Administration, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: andriyash_v2017@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5294-7456>.